

Jokaiselle jotakin

Klaus Kultti
Professori

Helsingin kauppakorkeakoulu

KIRJA - ARVOSTELU

Frontiers of Research in
Economic Theory.
The Nancy L. Schwartz
Memorial Lectures, 1983–1997.

*Eds. Donald P. Jacobs, Ehud Kalai
and Morton I. Kamien.*

*Cambridge: Cambridge University
Press, 1998. 274 pp.*

ISBN 0-521-63222-6, 0-521-63538-1.

Nancy Schwartz oli ensiluokkainen taloustieteilijä ja ensimmäinen vakinaiseen professuuriin nimitetty nainen Kelloggissa Northwesternin yliopistossa (Kellogg Graduate School of Management of Northwestern University). Hän oli Kelloggissa vuodesta 1970 vuoteen 1981, jolloin hän kuoli. Hänen yhteistyökumppaninsa *Morton Kamien* esittelee hänen uransa ja saavutuksensa huolellisesti, ja ilman turhia kehuja, kirjan ensimmäisessä luvussa.

Pääosa kirjasta koostuu neljäntoista kuuluisan taloustieteilijän luennosta tai esityksestä. Aiheilla ei ole muuta yhteistä kuin se, että ne ovat suunnattuja yleisölle joka on kiinnostunut talousteoriasta. Muutamassa tapauksessa vahva teoreettinen pohja on edellytys luennon seuraamiselle tai esitettyjen näkökohtien arvostamiselle. Suurin osa niistä on kenen tahansa aiheesta kiinnostuneen luettavissa.

Hugo Sonnenscheinin luento taloudellisista kannustimista on lähes alkeistasoa. Hän lähestyy aihetta julkishyödykettä, katuvalaistusta, käsittelevän esimerkin avulla. Kyse on siitä, jotta itsekäs käyttäytyminen preferenssien väärinmäärittämiseen ja tehottomuuteen. Yleensä näin

ajatellaan käyvän, kun ihmisiltä kysytään kuinka paljon he arvostavat katuvalaistusta ja sitten edellytetään että he maksavat siitä arvostuksensa mukaisesti. Rationaaliset talousyksiköt väittävät, että eivät saa paljonkaan hyötyä toivoen muiden maksavan puolestaan. Täysin vastakkainen näkemys ongelmaan on, että jos suunnitelma valaistuksen rahoittamiseksi on epäoptimaalinen ryhmä talousyksiköitä voi ehdottaa parempaa suunnitelmaa, jonka jokainen hyväksyy. Ja niinpä mitään ongelmaa ei olekaan.

Sonnenschein kiinnittää huomionsa siihen, että näiden kahden näkemyksen välillä on iso tutkimaton alue. Ihmiset pystyvät suunnittelemaan mekanismeja, jotka kannustavat yhteistoimintaan ja preferenssien rehelliseen paljastamiseen. Hän esittelee, miten erilaisia mekanismeja voidaan käyttää preferenssien paljastamiseen ja minkälaisia ongelmia niihin liittyy. Lisäksi hän näyttää, että on olemassa rajat sen suhteen mitä voidaan saavuttaa ja että yksityinen informaatio on keskeinen tekijä näiden rajojen määräytymisessä.

Menahem Yaari tarkastelee päätösteoriaa, erityisesti odotetun hyödyn teoriaa, riskin val-

litessa. Hänen lähtökohtansa on yleinen näkemys, jonka mukaan odotetun hyödyn maksimoinnista poikkeava käyttäytyminen luo talouden arbitraasimahdollisuuksia. Tätä argumenttia (joka tunnetaan englanniksi nimellä Dutch book) voidaan käyttää vaihtoehtoisena perusteluna odotetun hyödyn teorialle. Yaari näyttää, että ajatus on epäilyttävä, koska myös sellaiset talousyksiköt jotka käyttäytyvät ikään kuin maksimoisivat odotettua hyötyä ovat alttiita arbitraasille. Tämän osoittamiseksi Yaari käy läpi useita monimutkaisuudeltaan vaihtelevia arpajaistilanteita. Esityksen seuraaminen helpottuu huomattavasti, jos lukija malttaa käyttää kynää ja paperia.

Robert Aumannin luento on petollisen epäteknisen olinen. On vaikea arvioida, kuinka paljon lukijat jotka eivät tunne sen formaalia taustaa saavat esityksestä irti. Aihe on vanha ja toistuva, nimittäin standardien rationaalisuusoletusten heikentäminen. Kyse on siis rajoitetun rationaalisuuden (bounded rationality) aihepiiristä. Aumannin mukaan alasta ei ole yleisesti hyväksyttyä näkemystä ja melkein minkä poikkeaman tahansa voidaan sanoa kuuluvan rajoitetun rationaalisuuden piiriin. Hän pohtii muutamia tähän liittyviä seikkoja painottaen evolutionääristä lähestymistapaa ja erityisesti evolutionääristä peliteoriaa. Esitys ei ole erityisen syvällinen ja saattaaapa lukija jäädä ihmettelemään, mikä sen keskeisin sanoma on.

Robert Lucas väittelee onnistuneesti formaalia koneistoa esityksessään. Hän käsittelee taloudellista kehitystä ja esittää aluksi paljon eri maihin liittyvää tilastoaineistoa. Aineiston laajuudesta huolimatta käy selväksi, että taloudellisen kehityksen ymmärtämiseksi tarvitaan teoriaa. Varsinkin kun neoklassinen kasvuteoria ei ole konsistenttia empiiristen havaintojen kanssa. Lucas ryhtyykin pohtimaan millainen olisi

(siis ei vielä olemassa oleva) parempi teoria, joka olisi konsistenttia faktojen kanssa. Hänen esityksensä on oikein mukava luettavaa, vaikka se tuntuukin olevan taloustieteen tutkimuksen rajojen toisella puolen.

Riskin ja knightiläisen epävarmuuden eroista kertoo *Truman Bewley*. Esityksen täydellinen ymmärtäminen vaatii mittateorian ja tilastollisen päättelyn tuntemusta. Knightiläisen epävarmuuden käsite edellyttää preferensseiltä kahta ominaisuutta: Preferenssien epätäydellisyyttä eli sitä että päätöksentekijä ei pysty vertailemaan kaikkia arpajaisia sekä niin sanotun *status quon* persistenttisyyttä eli sitä että päätöksentekijä ei hevillä hylkää *status quota*. Bewley näyttää millainen yhteys vallitsee knightiläisen epävarmuuden ja klassisen tilastotieteen luottamusvälien välillä. Lopuksi hän soveltaa knightiläistä epävarmuutta markkinaympäristöön ja näyttää kuinka se voi aiheuttaa markkinahäiriöitä (market failure).

Myös *Reinhard Selten* aihe on evoluutio erityisesti oppimisen ja taloudellisen käyttäytymisen kannalta. Hänen esityksensä on puettu seipiteellisen keskustelun muotoon, jossa keskustelijoita ovat bayesiläinen, taloustieteilijä ja puheenjohtaja. Keskustelun aihe on ihmisen käyttäytyminen. Välillä keskusteluun puuttuvat kommentoijat, joita ovat eksperimentalisti, adaptionisti, populaatiogeneetikko ja naturalisti. Selten laittaa osapuolet väittelemään erilaisen sopeutumismekanismien nopeudesta. Lopputulos on, että ihmisten taloudellinen käyttäytyminen ei ole johdettavissa yksinomaan biologiasta. Tarvitaan paljon eksperimentaalista tutkimusta sekä iso joukko erilaisia teorioita, joista kunkin soveltamisala on perin rajallinen. Seltenin tyyli kirjoittaa on lukijaystävällinen, mutta kirjoituksen muoto tuntuu jo hieman elähtäneeltä. Kuvitteellisten keskustelijoiden

käyttö saattaa myös häiritä sanomaa, sillä on niin paljon helpompi ajatella stereotyyppioita kuin argumentteja.

Vernon Smithin nautittava esitys kokeellisesta taloustieteestä muistuttaa, mistä perspektiivistä teoreettista tutkimusta pitäisi arvioida. Hänen keskeinen sanomansa on, että vaikka ihmiset eivät usein ratkokaan ongelmia teorian mukaisesti heidän käyttäytymisensä on silti konsistenttia teorian ennustusten kanssa. Keskeinen teorian ennustushan on, että ihmiset reagoivat kannustimiin. Smith käsittelee useita esimerkkejä. Muun muassa ei-yhteistoiminnallisessa peliteoriassa Smith korostaa eroa julkisen tiedon (common knowledge) ja julkisen informaation (common information) välillä. Hän painottaa, että kokeellinen taloustiede on nuori tieteenlaji ja että monet sen tulokset ovat herkkiä koejärjestelyille. Lopuksi hän pohtii kokeellisen taloustieteen hyödyllisyyttä poliittikkatoimenpiteiden suunnittelun kannalta.

Gary Becker toteuttaa odotukset ja käsittelee tapoja (habits) ja addiktiota. Aluksi hän selvittää kuinka rationaalinen päätöksentekijä saattaa addiktoitua. Esityksen keskeisessä osassa hän käsittelee riippuvuutta aiheuttavien hyödykkeiden kysynnän herkkyyttä hintojen ja varallisuuden suhteen. Becker korostaa lyhyen ja pitkän aikavälin herkkyyseroja, jotka saattavat olla suuret. Vieläkin suuremmat saattavat olla yhteiskunnalliset vaikutukset, kun kyseessä ovat huumeiden tai työetiikan kaltaiset asiat. Esitys päättyy spekulatioihin preferenssien muodostumisesta ja sitoutumismahdollisuuksista. Becker väittää, että koska preferenssit, perinteet ja tavat määräytyvät menneiden valintojen perusteella, eivätkä siten kuulu päätöksentekijän valintajoukkoon, sitoutumisen tulevaan käyttäytymiseen pitäisi olla vähemmän ongelmallista kuin talousteoriassa nykyään ajatellaan.

Peter Diamond pohtii ajankohtaista aihetta sosiaalivakuutuksista ja eläkkeistä. Aluksi hän osoittaa, että yksityistä sosiaalivakuutusta tarvitaan. Sitten hän muistuttaa mieliin tyyppilliset vakuutusmarkkinoita vaivaavat ongelmat eli moraalikadon, haitallisen valikoitumisen ja vakuuttamattomat riskit. Ensimmäinen näistä vaikuttaa aika vähäiseltä ongelmalta, koska ei liene suurta odottamatonta vaaraa sen suhteen, että vakuutettu ryhtyy harrastamaan aktiviteetteja jotka pidentävät hänen elinikäänsä. Mutta saattaa käydä niin, että vakuutettu haluaa eläkkeelle odotettua aikaisemmin, mikä johtaa siihen, että markkinoilla tarjotaan ainoastaan osittaista vakuutusta. Diamondin mielestä tästä löytyy peruste julkisen vallan sekaantumiselle asioihin eli julkiselle vakuutukselle, koska julkinen valta pystyy parhaiten monitoroimaan talousyksiköiden tuloja.

Haitallinen valikoituminen on sitten selvästi ongelmallisempaa kuin moraalikato, koska ne jotka odottavat elävänsä pitkään hankkivat enemmän vakuutusta kuin ne jotka odottavat elävänsä lyhyen aikaa. Tämän seurauksena vakuutusyhtiöt pyrkivät luokittelemaan ihmiset eri kategorioihin. Tämä taas luo uuden riskin, jota vastaan halutaan vakuutusta. Ihmisethän eivät työuransa aikana tiedä mihin luokkaan he myöhemmin joutuvat. Jälleen Diamond näkee, että julkisen vallan toimille on tarvetta.

Lopuksi Diamond pohtii aggregaattiriskin ongelmia. Koska sitä vastaan ei voi hankkia vakuutusta, ongelma kulminoituu siihen kuka riskin kantaa. Hän käsittelee kolmea sosiaalivakuutusjärjestelmää: Chilen yksityistettyä järjestelmää, pay-as-you-go -järjestelmää, ja Yhdysvaltain järjestelmää. Kaikkien välillä on selkeitä eroja, jotka näkyvät niiden tehokkuudessa. Diamondin aihe ei ehkä vaikuta kaikkein jännittävimmältä, mutta kyseessä on valtava kysy-

mys, joka täytyy jollakin lailla ratkaista. Ennen kaikkea Diamond osoittaa, että selväjärkinen taloustieteeseen perustuva ajattelu on perin hyödyllistä ongelmaa pohdittaessa.

Robert Wilson luennoi yksityisen informaation merkityksestä neuvotteluissa. Hänen lähtökohtansa ovat teoriasta tutut signaalointi- ja seulontamallit, joita käyttäen hän tutkii kahta merkittävää tosielämän ilmiötä: oikeusprosesseja ja lakkoja. Teoreettisesti kyse on neuvotteluista (bargaining) epätäydellisen informaation tapauksessa. Wilsonin esitys on esimerkillisen sujuvaa ja hän onnistuu selittämään melko vaikeat asiat täysin ilman formalismia. Hänen perusajatuksensa on tulkita erilaisia käytäntöjä ja instituutioita, jotka liittyvät neuvotteluihin oikeudellisissa ongelmissa tai työelämän suhteissa, joko signaalointina tai seulontana. Veikkaan, että sekä alaan perehtyneet että täysin noviisit nauttivat Wilsonin esityksestä.

Roy Radner tutkii yrityksiä, mutta hänen näkökulmansa on yritysten hengissäpysyminen ei voitonmaksimointi. Hengissäpysyminen voi olla järkevä tavoite, kun taloudessa on epävarmuutta ja markkinat ovat epätäydelliset, koska tällöin voiton käsite ei ole hyvin määritelty. Radner käyttää uhkapelaajan perikatomallia (gambler's ruin) tutkiakseen mallin ennustuksia kun hengissäpysyminen on yrityksen tavoite. Esitys on melko tekninen, koska hän käyttää niin sanottuja kontrolloituja additiivisiä diffuusioprosesseja. Vaikka Radner panostaa heuristiseen esitystapaan, pelkään että hänen luentonsa ei avaudu helpolla lukijalle, jolla ei ole vahvaa teoreettista taustaa. Yleisesti ottaen Radnerin aihepiiri kuuluu kirjallisuudenlajiin, jossa talousyksiköt käyttäytyvät epäoptimaalisesti ja pärjäävät silti markkinaympäristössä. Radnerin päätulos on, että joskus yritykset, jotka yrittävät pysyä hengissä, saattavat selvitä

mielivaltaisen pitkään kun taas voittoa maksimoivat yritykset joutuvat konkurssiin varmasti äärellisessä ajassa.

Nancy Stokeyn luento käsittelee sosiaalista liikkuvuutta. Heti alkuun hän tekee selvän eron epätasa-arvon ja liikkuvuuden välillä; seikka joka yleensä hämärtyy vähemmän tiedellisessä keskustelussa. Hän esittelee varhaisempaa aihetta koskevaa tutkimusta ja osoittaa vakuuttavasti, että niissä on ilmeisiä puutteita. Sosiaalinen liikkuvuus näyttääkin olevan Yhdysvalloissa paljon uskottua vähäisempää. Stokey onnistuu antamaan selvän kuvan liikkuvuutta koskevan tutkimuksen peruslähtökohdista ja viimeaikaisista tuloksista. Esityksen toisessa osassa Stokey pohtii syitä sosiaalisen statuksen pysyvyydelle. Hän argumentoi sen puolesta, että pikemminkin kuin peritty omaisuus lasten henkinen pääoma on keskeinen selittävä tekijä. Lopuksi Stokey pohtii koulujen laadun vaikutusta ja sen mittaamisen vaikeutta. Stokeyn aihe on perin tärkeä ja kiinnostava ja hän onnistuu erittäin lukijaystävällisesti esittämään sekä empiiristä että teoreettista tutkimusta.

Kirjan viimeisessä luvussa *David Kreps* pohdii dynaamisen päätöksenteon ongelmia. Hän aloittaa alkeista esitellen useita esimerkinomaisia päätöstilanteita, joissa päätöksentekijän informaation aste vaihtelee. Näihin perustuen hän näyttää, kuinka päätöksenteko dynaamisessa maailmassa poikkeaa suuresti standardista staattisesta päätösteoriasta, jota hän kutsuu hyperrationaaliseksi. Kreps esittelee lyhyesti empiiristä materiaalia dynaamisesta päätöksenteosta ennen kuin käy asian kimppuun teoreettisesti. Esitys monimutkaistuu kertaheitolla, kun hän ryhtyy vertaamaan kahta dynaamista mallia, joissa päädytään eri johtopäätöksiin. Lisäksi hän käsittelee esimerkin dynaamisesta

päätösongelmasta. Hieman poukkoilevan esityksen lomassa hänen keskeinen ajatuksensa, että tarvitaan jonkinlaista teoriaa joka on myöpiän ja hyperrationaalisuuden välimaastossa,

häipyy useasti lukijan tavoittamattomiin. Ehkä paras tapa lukea Krepsin osuus on lukea ensin johdanto ja johtopäätökset ja vasta sitten uskaltautua muihin osiin. □